

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 12 еор.
на пола године . . . . . 6 „
на четврт године . . . . . 3 „
на један месец дана . . . . . 1 „
за Србију:
(у сребру)
са годину 120 гроша, на пола године 60 гроша,
а на четврт године 30 гроша чарш.

ЗАСТАВА.

О Г Л А С И
рачунају се по количини врта или места
које заузимају из оваких ситних петит слова
и за сваку врету плаћа се увек по 6 новчића
а за жиг сваки пут башка по 30 новч.
Д О П И С И
пашу се уредништу, а претплата и огласи
администрацији „Заставе“ у Нови Сад, у кући
под бројем 11 и 12 у дунавској улици
Ручкописи не враћају се натраг.

ПОЛИТИЧНА ТАКТИКА НЕПАРОДНИХ ВЛАДА.

У прошлом листу навестили смо, да је са свим обична тактика сваке владе, која има друге цели но оне, које се потребама саме државе истичу и указују, да гледа у самој држави створити ма што, чиме ће јавно мњење свратити од својих дела и намера на какав други предмет, чиме ће јавно мњење забавити; да би тим начином учинила контролу над својим делима или немогућом, или бар да исту ослаби.

То се опажа, како у апсолутним тако и у уставним државама. Та тактика ма да је стара, још је и данас у употреби: један знак, да наше време не ствара женијалне државнике; но просте и често пута врло хрђаве кописте, „подражатеље“. У апсолутним државама, употребљава се така тактика обично у тој цели, да се јавно мњење сузбије са оправданог правца захтева конституата уставности, т. ј. да грађани таке државе не сложе свој глас у захтевању: да се и становништу даде учешће у државној управи и јавном државном животу. У уставним државама, где је становништво државе већ меродаван фактор државног живота, где суделује у управи државној, ту се употребљава споменута тактика у цели, да се замете траг владиним намерама, да се, како рекосмо, контрола онемогући или бар ослаби.

И у једној и другој државној форми, где год се така тактика, — коју би могли и заваривањем назвати, — налази, увек се и свугди то мора узети за карактерно обележје, да влада има друге намере, да следи другу политику и тежи за другим целима, него за којима дотични народи, односно, становништво државно тежи.

Тактика таквих влада, изјављује се у небројено ситуији и крупнији облика, као и војена тактика. Она је управљена у цели да обмане, превари, надмудри дотичног противника, или у опште онога с киме посла има. И отуда видимо н. пр. да се у апсолутним државама, где је династичка политика меродавна, стварају „завере“ политичним путем, ако их иначе нема, и чине местимичне побуне, што већ бива и другде. Тиме и сличним стварима, обично се више цели на једаред постићи мисли. Обично услед таке „завере“ или „побуне“ притежу се већма узде власти под изликом, да се у будуће предупредује и сами покушаји, у ствари пак због тога, што се у опште нејадару дахнути духом. Таки пак случајеви „завера“ и „побуна“, дају бајаги правна и оправдана повода сличним мерама, јачој стегу. Уједно се пак таким „мајсторјама“ државничке мудрости заплашава становништво и тиме принуђава, да сасвим лепо

поверава своју судбу импонујућој мудрости и промућурности дотични државника.

За ово имамо доста примера у историји сваке државе и из свију времена, јер како већ рекосмо, то је стара тактика. У новије време и Наполеон III. послужио се такође тим сретством за време свог царовања, да колико толико оправда апсолутистичку тежњу своју и да сузбије навалу отпорног духа француског, који га није могао трпети. У Русији било је таки случајева такође; а и у једној и другој од споменутих држава — као и у свакој где се тако радило — гледао се народ заплашити, чиме су власници већ врло много добијали, у корист својих планова.

По нису само „завере“ и „побуне“, једини облици тактике таквих влада, о којима говоримо, нити се с њоме служе само у апсолутним државама. И осим оних има још много и различних облика, у којима се така тактика изјављује, а употребљава се и у уставним државама ма које форме. У овима већ ређе долазе „завере“ и „атентати“; готово никад, осим кад се смера извести тако звани „државни“ удар (Staatsstreich, coup d'etat). Тада се обично инсценира какав „атентат“ или „завера“ против живота владоачева, да би овај бајаги добио оправдана повода, да може погасити своју заклетву, коју је на устав положио и збрисати немио му устав. „Побуне“ пак већ су нешто обичније и ове се стварају тада, кад је влади врло јако стало до тога, да смрви једну странку, којој је крвни непријатељ. То бива, у уставној држави, кад се једна странка хоће на силу да одржи на влади и онда, кад је цела земља против ње, а противничка странка не престаје поткопавати је. У таким приликама, стварају се „побуне“ исто онако, како се у другим случајевима стварају „завере“. Влада је обично за тако дело своје са свим преправна. „Побуна“ се створи ма где и ма каква; противној се странци набаци одговорност за исту и она је распрштена и уништена, ако јој цело државно становништво не прискочи у помоћ. Тога је бивало до сада већ доста пута и у више држава, а и под разним изјављивањима. Много се баш не разбира, да ли се така ствар у дело привести да се касније рекне: да је дотична влада „спасла“ „државу“ или „друштво“ т. ј. да ли је више политичне или више социјалне природе била акција, која је окончана — крвљу и уморством. Ова последња врта таквих акција нарочито се у Француској практиковала под Наполеоном III. Ту су често стваране „радикалне побуне“, час на једном час на другом крају Француске, и Наполеон III. излазио је обично као „спаситељ друштва“, јер је био победилац, по сопственом плану удепени „побуна“, којих је резултате увек умео употребити на своју личну

корист. И паљевине и завере ни хилиста у Русији нису ништа друго бивале, до дело — полиције, односно владе, опет у споменутој цели. Ваља забавити и заплашити јавно мњење, пак је лако владати по њему. Како се пак обично све заборави, што је давно било, то се таке владе старају да се периодично ако баш и не тачно што се тиче времена, таке ствари понављају, и успех — не фали. Има, и бива тога и у другим државама а не само у Русији и Француској, но не морамо примере ређати за поврду таким стварима, које су опште познате.

Ма да је то врло стара тактика, опет како смо се могли уверити, није још изишла из моде. Али и како се може рачунати њоме на успех, ипак није по све сигурна. Кад пламен букне онде, где се гориво нагомилало, тешко му је одредити границе докле ће да допре, ма се какве спреме за то учиниле. С тога опажамо, као да „државници“ те старе школе долазе до увиђења, да је така тактика опасна, и тек би је ваља употребити у крајњој својој невољи. Место „побуна и атентата“ они се придржавају другог облика. Они не граже да заваде становништво са собом, па да из борбе изнесу ауторитет са собом и с тиме да се учвршћују, него се држе опет стародавног начела: divide et impera (поцепати за владају), те гледају како ће народе, државно становништво међу собом завадити. У таквом случају, становништво се обично цепа на две или више страна, те се једна са другом гложу, и нико нема времена, а не пада му ни на ум, да разбира за намере, а често пута и за сама дела владина. Где влади такој то пође за руком, ту је она постигла своју цел; од озбиљне контроле држављана над њеним делима и намерама нема више разговора. Завађено становништво бори се међу собом, а влада, под видом да помаже, служи се час једном час другом страном ради своје користи и у самој цели, ради које је нашла за добро, завадити становништво међу собом.

Овај облик тактике владавине, сад је у навећом јеку. Куд год се окренемо, свуда видимо, како се у државама гложу становништво између себе, ради ма какве ствари. А нарочито су одабране за предмет завади, ствари вероисповедне природе. У Турској, тој трулој згради, која би се морала сурвати сутра, само да се сви становници њени, који су незадовољни њоме, на њу наслоне, у тој Турској нарочито у европском делу њезином, непрестано траје трвење те природе, међу становништвом. Бугари и не мисле на то, да ваља Турску оборити, Грци такође не мисле на то. Они се боре међу собом због хијерархије. Грци хоће да и даље одрже супремацију своје народности над Бугарима у црквеним стварима; Бугари хоће самосталну, народну цркву своју. Тур-

ска влада помаже час Грке час Бугаре и тако њих троши, а себе заклања и свој живот продужује. У Босни слабо ко и помишља да треба скочити на оружје, да се збаци петогодишњи јарам робовања, него су једни за, други дрови Дијонисије. Турска влада час уклони Дијонисију, час му опет рекне да се спрема на повратаку Босну; помаже дакле час једну страну час другу, пак је безопасна и ради с Босном што јој је воља, као и са Бугарима. Док се ови једни с другима и међу собом боре и гложу око административне стране вероисповедни ствари, дакле — тако рећи: ситуација — дотле турска влада и власти гуле кожу с леђа и једнима и другима.

То је једини пример. Други можемо видети у новом немачком царству. Ту је већ од неколико година бачена кост завере исте природе. Борба новокатолика са старокатолицима, у којој владајући елемент потпомаже ове последње, јер су јој они први врло опасни са својим хијерархичким сепаратизмом, који не само да неће да се подвргне под диктат „државе“, него у мислима на негдашњу моћ Рима, и данас би још хтели државу учинити својим оруђем. На сваки начин, да владајући елемент, тим начином, што гледа сломити моћ хијерархије, чини услуге напретку човечанском у правцу слободе мисли. Али је очевидно, да се тај владајући елемент у Немачкој служи том тактиком у цели административне централизације, коју снажном руком и успоставља, док се онамо јавно мњење забавља око борбе између младо и старокатолика. У колико та међусобна борба држављана не чини жељену услугу, владајући елемент још по кадкад и „интернационалу“ истакне као страшило; сузбија захтеве јавног мњења у погледу политичке слободе, застрашавајућим средством социјалне, друштвене природе.

У аустро-угарској, подражава се опште све што не ваља у другим државама, па и то. У цислатавској половини Аустрије нарочито се распламтио таки бој. Под изликом, да се сломије убитачан уплив католичке цркве на уман развитак а у име слободе, гложу се становници међу собом на томе пољу, а владајући елемент у то време свом снагом стеже сваку слободу ланцима централизма, из кога у апсолутизам нема више од једног корака.

И у Угарској мисли и тим начином одвратити контрола јавног мњења од планова и намера владајућег елемента, премда је до сад овде као то сретство служила хајка на народности. Сад се пак мисли метеж удвостручити и у сам католички свет ове државе бацити све заваде; у том ће се правцу развити конвенције предлога, ког је гр. Чаки поднео пре кратког времена сабору у погледу Језуита.

ПОДЛИСТАК.

НИКОЛА КОПЕРНИК.

... као да се геније рода људскога, тако дуго закаркала, пакон петнаест стотина година опет пробудио из свога санка. Иад Европом, крвљу италољеном и развањана варварства осутом — диже геније по други пут свој луч, који као да је у Азији и Африци за вавек угасно био; и лучевни благотворни зрацима озари нове крајеве света, невикле просвети и познате дотадањој историји човечанској. Вођен његовом светлостоју опреме Колумбо нови свет а Коперник нову систему планетску. Тли настаде доба друго и бољег друштвеног и душевног живота.

Никола Коперник, Торунјанин, који земљу покрене а заустави сунце и небеса. . . . Тако пише на споменику Коперникову у Торунју, вароши на реци Висли, где се роди тај велики звездар 7 (19) фебруара 1473 године.

Са то две три речи казана је свету божањска истина, које обрете Никола Коперник, те дође ново време у науци звездарској, и поруши се веровање, које траја за петнаест стотина година — од звездара Птоломеја па до звездара Коперника. Ово дана дакле навршило се пуне четири стотине година од рођења Коперникова. Учени свет

славио је у среду прошле седмице по четврти пут столетни празник и почасти томе великом звездару.

Тај дан прославише и браћа нам по крви Чеси и Пољаци; јер је Никола Коперник наше горе лист — пореклом Чех, рођењем Пољак. И та слава браће нам Чеха и Пољака одазива се на сродноме југу словенскоме, јер крв није вода.

Дај, да и ми Срби, и ми синови мајке Славе, учинимо пошту пред светом своје великоме сашлемнику. Халави Немци, што би ради да сав свет словенски утопе у мору германства — поричу Словенима, да нису ништа привредили око светске просвете, на развитку наука и знања за првашњих дана; Немци би све и сва, врло и честито, да присвоје; они и Николу Коперника нишу у своје велике људе.

Господовање латинског језика у књизи и науци обезнарођавало је књижевнике; тек присутвојила слава књиге римске и јелинске одсевала је у нови светови, који се по том дизању на развала римске царевине на западо-северу — књижевници латинаху и своје име прекрштаху називи и природи латинска и јелински. И цигло вера делила је запад од истога.

У време, у које се јавља Никола Коперник, додијало беше свету на западу десетовање над светшћу људском, и силење да се човек клања и работа и приноси приноси грешном човеку у сјајноме достојанству већма нег и самом Господу! На југо-истоку варварија наступи и погази цвет-на-роде, што тек ославили беху; али и потлачи из-

нурену, и онаки недели до срца оскрнављену Византију.

Сидници нису питали чија коме крива у жилама тече — него се само питало на западо-северу: ко се како крсти; на југо-истоку разлива је била између врта и некрста.

Узаштили беху силеници савест људску и умно видело светско, овержили књигу и науку.

И устаде вавек-светли Словенин Јан Хус, и посеја семе мисли од слободе; и јави се у Косници учени Словенин Григорије Самблаг, и приказа слободу вере, једнакости православља; и на браник изађе слободоумни Немац Лутер, и даде свету књигу у руке народу, ком је од исхона и намењена — и дође велеумни Словенин Никола Коперник, и отвори очи свету, да позна „божањски ред“, од векова уређени ад свету досле непознати.

На великој школи у Падови године 1497 уписа се с пролећа у ученике славних учитеља Николе Пасаре и Николе Верније — и Никола Коперник. Ученици на великим школама тада делише се по народности, и свака народност држаше се свога; Коперник се прибра у Падови у Пољане у Словене.

А да видимо још и боље, да је Коперник доиста порекла и крви словенске — загледаћемо му поближе у књигу родства и збитаја. Дед Никола му пресели се из братимске земље Чешке у стародавни град пољски Краков године 1396. Отац му Никола дође из Кракова 1459 у мазовску

варош Торун, од старина пољски звану Тарнову, где се ожени Варваром, сестром вармијског владике, Луке Вајцрода. С њоме роди сина, и падене му своје и девово име: Никола.

Никола остаде рано без оца и без мајке, по десетој години својој; место родитеља буде му добротвор ујак Лука и даде га на школе. Осам година књигу учаше Никола у торунској школи и саборне цркве, а после га оправи ујак на велике школе у Краков.

Честити учитељ му на тој тамо великој школи у Кракову по имену Алберто Брудзевски, родом такођер Пољак, отвори вољу Николи к науци математици, која му је за срце припаљала од малена. Тога свога учитеља са захвалношћу сећање се Коперник до века.

Из Кракова пође Никола за науком у Болоњу ка онемо тада на гласу звездару-учитељу Динку Маријуди-Новара, где се набрзо у науци тој изједначи сучитељем својим, а у многоме и надвиси га. Из Болоње упути се на велику школу у Падову год. 1497 као што напред поменусмо.

По жељи свога добротвора одао се био Никола и на науке лецишци, и године 1499 постиже степен докторски у медицини и филозофији. С медицином иђаше онда напореда и наука звездарска, а с овом опет нераздељно математика. Свет је тада још једнако судбину људску тражио из звезда да прочита, а особито кад се ко нашао на невољи у болести.

Разуме се да ми писмо против тога предлога, који смера да језуитизам истисне из ове земље, само би желели да се од свуд, не само из католичке цркве, него и из политике државне истисне. —

Мислимо, да је доста разложено са овим, да је и постанку нове митрополије у Цислитави за основу служила ова тактика свију влада, које следе другим целима, но које праве потребе дотичних држава прописују. Нарочито изазивање „анатеме“ на ту нову митрополију, од стране оних, који је и створили, показује, шта се желели.

Та тактика ма да је стара и отрцано средство, ипак ће још врло много пута послужити владама и све дотле, док се људи потпуно не освете. А томе ће требати још доста и можда и врло много — времена.

АНДРАШИ И ИЗБОРНА РЕФОРМА.

(По шуселкиној „Реформи.“)

Гроф Јулије Андраши као да је у неком карактеристичном погледу веран наследио свог предшаственика Бајста да буде. Обичај г. државног канцелара сваком се годном приликом користити, таку прилику, ако је већ нема, ма из неба створити, пак онда у сваком политичком питању, на и у оном, које га се ни најмање не тиче, своје непозване назоре износити, донадање ил. допадање изражавати, па чак и шупље пророчке слутње о овом или оном изрицати, даје нам довољна повода, да рећи можемо, да је гроф Андраши заиста у намери, да дух свог предшаственика у свему достигне. Примеру тога сједоје гроф Андраши све одлучије и ревностније. Изгледа нам та ствар баш тако, као да господин гроф оће за славу да пође, да му се кад тад рећи може: е и он је доста учинио, та није ли толико дивних преврелих савета у многим питањима дао? Та није ли толике неопитане пророчке речи много пута изговорио? Та није ли најпосеје и словом и делом у свакој и најтежеј прилици својим мудрим саветима влади у помоћ притекао?! Изгледа нам, као да баш господин гроф обеда, да барем новине то о њему говоре. —

И у такој положај падохе заиста за цело неко време све готово и домаће и стране новине, да радозналном свету многостручна изјаснења саопште, која је гроф Андраши у погледу цислитавске изборне реформе, од себе дао, односно своје високо саизвољење и одобрење у том тако названом великом делу „реформе“ изрекао. Морал таквих фабула беше наравно потсећање, да се пројект „изборне реформе“ у опште и за то већ примили мора, што је изведењу тога високо господског уливисања андрашијево помагало, што се је та „изборна реформа“ споразумно с њиме, његовим господским утицањем планирала, под његовим високим задрљем стајала, и што је она и зато већ добро, мудро, узвишено и против сваког приговора изведена. Ауторитет грофа Андрашија кадар је само државноправној опозицији главе доћи. Особито у ствари пољској државе се прејасни витешки карактер Андрашијева за прво и најглавније оружје, којим се витешки Пољаци у својим противничким тежњама сузбити могу. Та ту се је још унапред предсказивало да ће витешки Пољаци без сваке сумње мудри савет још витешкија Андрашија к срцу примити, да ће његова упуства у тој државној ствари без и најмањег отпора саслушати. —

Децембристе све en bloc поређаху се у војни са пројектом изборне реформе „врло радо иза грофа Андрашија, тим радије, што мало поуздања у изведењу свог огромна подухвела у њега полагаше, и што се већма државопрправне опозиције бојаше. Почем њима сам гроф Андрашија више мишонује, него целокупно министарство Ауерсперг-Ласер-Унгерова, то тврдо претпостављаху, да ће сви народи и све странке државопрправне опозиције пред оштрим стро-

гим погледом олимпијска Андрашија ничице попадати. Тако допустеше они против свог пређашњег обичаја и у протуслову са постојећом уставношћу, да им заједнички министар спољних послова огромно дело „изборне реформе“ изведе. Управо се питање „изборне реформе“ грофа Андрашија ни најмање не тиче, то питање не снада баш подни- како у његов ресорт. Но ако се он као Мађар оће за успешнио решење тога питања да заузима, то би морао он баш против те „изборне реформе“ бити, јер би се њоме, ако би се у живот привела, одношаји између Аустрије и Угарске знатно пореметили, да већ сад не рекнемо, коначно наопако по Угарску окренули. Но томе као да се велики Мађар не довија, но напротив, он је свим могућим силама споразумно са деаковом странком за потпуније изведење цислитавске „изборне реформе“, да се по том благодетни упливи старна изведења њена и у Мађарску погледом на Хрватску пренети могу. Свакако је гроф Андраши сам, и то с највећим задовољством допустио, да се у тој ствари тако ради, да се н. пр. њива грофовска високоученост у решавању тако одлучна и преважна питања као неке „с више сходјашче“, неке најсвемоћније и нај- универзалније суштатство престаји. Управо за то, да покаже, да се у погледу „изборне реформе“ изјасни и да врло категорички увери, да се та реформа на сваки начин и по сваку цену извести мора, да је дакле сваки отпор узалудан.

Ту високо-политичку изјаву даде од себе гроф Андрашија, кад га депутација, изаслана од „Конкордије“ на задужени бал, ког журналисте и књи- жовници приредеше, позва. У том свечаном тренутку, тронут тако важним светско-историчким до- гађањем, напие изнашањем „изборне реформе“ у по- сланичкој кући, примети председник „Конкордије“ министру спољних послова, да је депутација баш непосредно пред изнашањем тако великог акта у посланичкој кући с позивом на бал похитала, и тиме се још већма отворише уста грофу Андра- шију, да своју олимпијску изјаву о „изборној ре- форми“ разведе на далеко и на широко. —

У том тренутку, кад њихова грофовска милост беше позвана на бал, који се непосредно у очи онога дана, када се је требала „изборна реформа“ пред посланички дом извести, држати имао, напаша је гроф Андрашија да се из свих сила лично за исту реформу заузме, нарочито на то смерајући, да ауторитетом својим министарство Ауерспергово о- храбри и оснажи, да већ клонудим децембристима нову свемоћну куражу даје, да нарочито државопр- правну опозицију застраши, и у акцији је њеној смете, да превртљиве и колебајуће се Пољске децембри- стичком резону научи, претпостављајући код истих оно правило: „Ако нећеш лепим, а оно ћеш руж- њим, и где непомаже лепа реч, ту помаже ба- тина“! —

Ако се гроф Андраши даде замисљеном том по- моћи децембриста до тог веровања завести, да је већ желана цел са обаде стране коначно постиг- нута, онда је то боме љута превара. Мешање не- компетентна заједничког министра спољних послова у ствари, које га се ништа не тичу, шта више у тако преважне ствари оностранних краљевина и зе- маља, врло је по саму ствар шкодливо, врло је убитачно, а на страну да оставимо, да се такав непозван утицај појмити ни замислити негда; да господин гроф, а ни висовомудре децембристе не упуштају, да се баш тиме државопрправна опозиција снажи, и да им баш тај усвојен поступак непозва- тог им грофа Андрашија горко присести може. Та већ само по себи показује то мешање, да су пре- ђашњи државопрправни одношаји хапсбуршке монар- хије коначно порушени, да је сада не само једном једином или двама племенима у монархији влада- лачко право над свим осталим народима државе ујамчено, но да је баш онај народ, који је од оста- лих народа у монархији коначно одељен и истима при томе својевољно и протурправно законе диктира, и за сва сја времена, за целу будућност то право

ЈЕДАН ИЗЛЕТ НА ЈЕЗЕРО

од
НИКЕ ГРУИЊА — ОГЊАНА.
(Настави.)

Беше ми 13. година. — У моме сусудству, жи- вео је честит грађанин, сврмах човек, имао је четворо деце. Најстарија ћер, која вршњака, зваше се Сузана. — Ја сам то девојче силно волео, и она мене. — Ја сам ју свакад чувао и бранио од на- падаја друге деце. Ја сам јој прво воће извиног- рада доносио — но ја сам ју волео. Наши роди- тељи то су увидели. — Знам да сам једном због Сузанах лемап био, ал то није болело, јер с ње беше. Та узамјна симпатија пратила нас је годину дана, и све је јача бивала. Но у моме двљаштву осет- тво сам, да не могу тако свезан живети, требало ми је јасније гледати, а нисам могао.

Мати ме је, као што ти рекох држала увек у дому и пред очима, па наравно, да ми цел беше земљерадња. Но мени се то није допадало; а само да неби ишао у школу, мати ми је све повлађи- вала. — Једном смо се играли нас неколико де- чака, и међутим увреди ме један ујасно, рекавши ми: „Клипане један, не знаш ни читати, ни пи- сати.“ — Ту се горко покривисмо, иједва нас друга деца раставе. Ја му тад речем, да ћу ја њему по- класти, ма да он толико дуго у школу иде, шта сам и ја кадар урадити. — Без да је моја мати знала отидем свећенику и зашпем се. Наравно, да то

присваја, опредељен, да судбином тих народа дрма. То насилнички присвојено право мора још тим већма вређати, тим жешће и јаче загорчивати, што га баш врши народ, који се против истоветног на- силања а за своја рођена права онако постојано бо- рине, и у којој му борби баш ти комшијски наро- ди, над којима он сад своје насилничко право оће да врши ко брат рођеном брату непрестанце и јуначки помагаху, — сад дакле да тај некадашњи пријатељ у слози са ондашњим општим неприја- телем своје пријатеље, и у нужди своју по богу браћу неправедно гњави и притискује. Заиста чудно! У том случају треба се само, па ма и посебна андра- шијева масла сетити. Та може и опет, та мора сама по себи та околност врло немала утиска правити, да човек, који је пре за народну и државопрправну самосталност љути и витешки бојак војно, да тај човек сад, кад му се је свој народ желане самостал- ности докопао, остале народе подјармљује. Врло је жалосно, да народи од народне и државопрправне опозиције таког једног човека, какав је гроф Ан- драшија, таког јуначког поборника пређашње опо- зиције и данас још као свога најмоћнијег побор- ника, као највећег пријатеља признају. По својим и народа свога сопственим антецендијама морао би заиста така човек и сада један од првих и нај- јачих пријатеља тих свих народа бити. Или мисли ли он ваљда у садањем свом високом положају, у атмосфери свог високог становишта, да одста тим народима пријатељски помаже, кад им смета, да могу оном стазом у данашњој опозицији својој поћи, којом је некада најразборитији вођ у љутој борби за мађарску самосталност ишао? Мисли ли гроф Андраши одиста, да нарочито Пољаци, као доказ пријатељства примити морају, што их он журно, заповедајући изнуђава, да се исти децем- бристима у наручја баве? Могу ли се Пољаци од словенождерских децембриста икаквом обезбеђењу својих народности словенских тежња надати? Та несу ли те децембристе баш највреднији приврже- ници за владом над целим светом алаљивих Пруса, та несу ли они најуслужљивији обожатељи словено- ждерског просветног министра Фалка, та несу ли они баш најрабскији слушаоци највећег пољско- ждера Бисмарка? То су они заиста, и за то се они ни најмање не стиде, него се напротив тиме диче и на то се као на непоколебиву палицу божију о- слањају. У том своме својству не би ни требали децембристе пољској народности никаквих CONCE- СИЈА давати, јер би тиме могли у велику немилост својих берлинских подбогова пасти. Они се на- тичу у истини, који ће према аустријским Слове- нима већу охолост и дљку са својом браћом Пру- сима показати. Та они то заиста сасвим за при- родно држе, што им браћа Пруси оће Пољске из Пољавске и из источне и западне Пруске коначно да истребе. Наше би децембристе томе примеру свог подбога Бизмарка врло радо сједовале. Они су са тим поступком берлинске владе сасвим спораз- умни, — у свом германском заносу мислећи, да се заиста сваки Пољак, сваки Словенин у опште за сребна, за поштована, ошлемљена држати може, ако се понемчи! Јасном задовољштином и још јас- нијим знацима на желано подражавање региструју наши децембристички листови драконске угазе, којима пруска влада, односно страхотно германиза- торско ждрло Фалково и Бизмарково, па и немачки берлински парламент оће пољску народну опози- цију у Пруској да прогутају. —

Та не би управо ни било нуђе потсећати грофа Андрашија, да народносна охолост децембристич- ких немачко-аустријанаца неје само против сло- венских народности у Аустрији наперена, но да они исто тако и о мађарској народности мисле и осећају, само што то за сада још јавно исказати не смеју. Но у пркос томе, што они некако морају да респектују мађарско племе, показашу они већ у сто прилика да и мађарски народ тако исто прев- ру и мрве као и словенске. Та ти страхотни гер- манизатори презиру управо све, што је неје немачко, беше у оној бури. — Свећеник ме похвали, и пред- рочи учитељу. — Немој да ме чудно гледаш, кад нас полазе у школу и од 18. год. на после прак- тикује код свећеника, и буде му заменик. Само мора имати пријатан глас, и појати знати, јер у нас свећеник све отпавља. — Ја сам старо јермен- ске вере. —

Кад сам се вратио кући, сасвим сам заборавио да сам се записао у школу. — Нађем Сузану, и у том задовољству Перетали смо дуго у вече заједно. Мати моја дође изненада к нама, и озбиљно ме ушита, хоћу ли ја Сузану узети за жену. Рад и весео одмах се сугласим, но сам само запитао, а ко ће ме одевати? — Па ја одговори мати. Бејаш пун блаженства, Сузана се застидила, ал је одмах оти- шла и рекла својој мајци шта је чула, а њена јој мати даде исти отговор као и моја. — Ја се више нисам стидео, већ ухватих стидљиву Јелену и из- љубих ју силне. — Ту ноћ нисам могао спавати, бацо сам се у мисли. — Да-л се моја мати ша- лила? — Не, она се није шалила, она ме је прете- новати хтела, па би тад још две године чекао и као частан и од речи човек, оженио би се.

Стурадан дође мати к мени, ал се ђувегија сгуњо.

— Сине, рече она, ти ми јуче каза, да волеш Сузану, а ја сам то давно приметила, ја се раду- јем, да си ти заводео то добро девојче, ваља да- кле да ју озбиља претевујеш, па кад порастеш још већ, Сузана ће твоја бити, твоја добра и верна љуба.

та они данас и ону народност, коју су пре ропски у звезде ковали, наиме француску народност прев- ру и клеветају. Та они би цео свет понемчтити хтели. Они се у нечем слажу са Мађарима у пре- цењивању своје отачине: „Extra Germaniam non est vita, et si est vita, non est ita!“ кличу славно и победом опознети Немци. Али ту се баш те за- нешене децембристе са још охолнијим Мађарима сукобити морају. Што се год јаче Немци у својој владавини учвршћују, тим већа опасност по све народе, који им подлеби неће, а нарочито по Ма- ђаре грози. Та „изборном реформом“ се баш иде на ту средотачну владу Немаца и само Немаца у данашњој скрпљеној Аустро-Угарској. Та они мрве све народе, који им се само неће да покоре, а камо ли неће мрзити охоло Мађаре, који се шљима оће да такмаче. — Ако дакле у истини Мађари, односно деаковци, а понаособ гроф Јулије Андраши централстичку и германску „изборну реформу“ потпомажу, то развијају они грозну по- литику, која и по народну државопрправну само- сталност самих Мађара, саме замисљене велике Мађарске од крвавих посједаца бити може. Та нема сумње, да ће централисте онда, кад своју власт с оне стране Лајте осигурају и ојачају, своју вла- давину и преко Лајте пренети, наравно под на- ликом, да небеску своју културу по широком свету па чак и на далеки исток шире. Мађари би и гроф Ан- драшија потпуно оправданих узрока имали, кад би се за срећу своју и отачине своје махом одредили свих симпатија, које досада према бечким центра- листима и њиновом најдражем делу „изборној ре- форми“ имадоше, и једним махом против изведења те по њих саме убитачне „изборне реформе“ у слози са осталом државопрправном опозицијом устали. —

Ако пак непрестане гроф Андраши из свих цен- тралстичких органа, па шта више и непосредно устмено свим народима и странкама, који против извађања „изборне реформе“ војују, као у неком заносу подвикивати: Куд се подигосте, шта мо- жете ви извађању једног државног акта, као што је „изборна реформа“ наудити! Покорите се боже, јер ништа успети нећете, „изборна се реформа“ из- вести мора, јер то и ми Мађари оћемо. Ако, ве- лимо, гроф Андраши непрестане од тога, онда му је сигуран и овај муштулук из противничког др- жавопрправног табора: Чувајте се Мађари ко живе ажеравице резултата и последица те „изборне ре- форме“, јер саопштено изведење немо тек сама грози стражом опасносту! Зато ћемо ми и без вас, против вас, али у неком погледу и за вас нашу опозицију да наставимо. Ви нам пак морате бла- годарни остати, ако нам за руком пође, да изве- дена те паклене и само на наше зло смерајуће „из- борне реформе“ на пут станемо! — Приме ли Мађари к срцу искрени им глас тај из противничког табора, себе су за навек спасли; Неприме ли га, себе су упропастили!

У НОВОМЕ САДУ 28. фебр.

Царско ручно писмо, којим се делегације за 2. април о. г. сазивају, произвело је у табору уста- вовераца нарочито децембристе голему радост. Ако неси рад с намером зажурити, одма можеш уви- дети, да је термин од четири недеље врло кратак, па да се у њему могу тако огромна два посла, као што су буџет и „изборна реформа“ посвршавати.

Почем се буџет на сваки начин још пре ра- зиласка ове севоне у обе комаре свршити има, то је онда „изборна реформа“ опредељена, да иза овог заседања остане. Децембристички органи вичу истина: „ми јашемо врло брзо“ — али им се опет у свако доба повикати може, да су баш врло спори, да нерекнемо метиљави јахачи. И истина већ један орган те клике дрећући запева: „Издајство.“ — Као што „Waterland“ дознаје, намислила је влада да се пошто пото користи не давно расписаним изборима по невољи у Форабергу. По најновијим бројавним вестима држао је пољски клуб ових

Ја нисам ништа отговорио, већ почех плакати. — Шта ти је сине, рећи мајци, ушта ме она чудећи се „Не могу Сузану претеновати, јер морам у школу ићи, ја сам се записао.“

Моја мати почетешко дисати и седне на столицу. — Зар тако горку вест да чује, несретна мати од свога сина. Зар таку горку вест изненада. Није ли твоја мати заслужила, да јој прво повериш и кажеш жељу, већ тако без мога знања. Еј сине убио си ме.

Ја сам још већма бригнуо плакати. „Мати, слатка, мати, ти ћеш опростити твоме Сире, јер је он поносит. Мати, ја сам морао то учинити, и да нисам то учинио, тад неби био твој прави, твој достојан син. — Ја приоведим моје збиће. —

Моја се мати беше обрадовала, но врло кратко време. Тада ми рече: Ја видим да ћу те изгубити. Док си дома био, ја сам тад знала, да си мој син, сад се кидаш од мене, и слабо ћеш од седевати да сам твоја мати. — Један си, једини ми остао, и ја за тебе живим, и зато те нисам у школу дала, што сам се васда бојала, да ћеш се отрг- нути од мене. Но ево дође час, да се моја бојанг осведочила. Ти ћеш ме драги сине оставити, ал нег је свет и свемилостиви благослов вишег ство- риоца вазда уз тебе, да те упуту и умудри, те да мислиш на твоју несретну матер и на онај час, кад постаде несретна. —

Ја сам задрлио своју матер, ја сам ју силно љу- био, и молио сам ју да не тужи, ја ћу је увек љу- бити, поштовати, и увек саслушати.

Из Падове оде Никола у стародревни Рим, и ту у очи Мигрова-дне (6 новембра нов. кал.) посма- траше велико помрчење месеца, што га је сила утвр- дило у правцу у звездарско испитивању до посетка.

И доктор-Никола Коперник седе на катедру ма- тематике у Риму и предаваше пуне две године дана о звездарству пред велики науучњаци и пред одабрани слушаоци. И задивисе се његовој големој учености, дубоком вреду знања и истине; а беше му тада истом дваест и седам година.

По том путова Коперник две године дана по благословеној земљи Талијанској, где тада цветаху у велико вештине и науке. Прибрав силесију знања, врати се год. 1503 у свој завичај, у свој народ, к својо добротвору јуцу владини у Вармију.

Смерна нарав, и жива жеља, да на миру испи- тује тајне и прилике небеске — склони Коперника, те се по жељи добротвора свога покаљуђери, и мало за тим постане каноником (протом) у саборној цркви у Фрауенбургу, у данашњој источној Пруској.

Никола Коперник — свештеник, звездар и ле- кар. У том трострукоме чину и достојању проведе век свој: на молитви пред Господом, за спасдуша рода и народа; на књижи и науци, разбирајући за тајносне стазе звезда по васјерони; на безматној помоћи, лечећи и тешећи болне и немоћне.

И на глас вшаје Словениа Коперник у ученом свету; и би на понос и дјку себи и свеколиком Славенству.

(Настави се.)

дана седницу, у којој је коначан закључак изнесен, да се не пристаје никакo на оне концесије, које је Голуховски предложио, и да се одма при другом читању саборница остави. Бечка је влада дакле, ко што се из овога види с Пољацима толико на чисто, да барем зна, да су јој од стране њине сваке концесије одбијене. Пољаци ће у изборима за делегације толико учествовати, колико ће се још о начину коначног изласка свога из државнога већа саветовати. Голуховски је већ отпустио у Галицију.

У Француској је Тјер опет господар ситуације. Због различитих праваца поцепане странке прибавише старом Тјеру опет нов тријумф. Победа тјерова, коју је ових дана задобио, много је јаснија и потпунија, него што изгледаше. Сад тек излази на видик, да је предлог, који је ових дана Рихард изнео, сам старац председник инспировао. Тјеру је сада сасвим лако после усвојених одборских предлога са тим републиканску државну форму осигуравајућим законима пред народну скупштину изаћи. Како се пак с тим последњим законским делом готово буде, завршује без сумње ово заседање француске народне скупштине своју радњу. Кад ће пак то разрешење да буде, или управо означити оно време, дан и час разрешења скупштинског не возможно досад разумети. Таке ствари потанко са знавати, да боме да су само председници као што је Тјер знати кадри. Међутим она страна, која је одлучно против разрешења скупштине, не престаје ни најмање од своје акције. Но старац ће Тјер својим магичним начином све то ономе и онакоме крају довести, какав само његов себични грамазиви интерес захтева. Републиканска странка у Француској као да се страшно одушевљава најновијим делима младе посестрине републике шпанолске. Из дана у дан лете силни громуцателни бројави *Kastelar* и председнику шпаш. републике *Figueres*. Нарочито је и особиту радост код француских републиканаца побудило најновије дело шпаш. републике о укинућу смртне казни и о помиловању свих ових, који због сутинања у републиканском устанку осуђени беху. —

ДОПИСИ.

× Из Вел. Книнде. У 6. броју о. г. „Панчевца“ има под пијером 2.2—4 из Книнде један допис, у коме је само тај математички израз истинит, а све је остало — неистина.

Писао је дописник о дистриктској банки, па и о — да се и ми његовим изразом служимо — „francvegein-y.“

Што се првог предмета тиче, чини нам се, да имамо дописника у реду они удеоначара грађити, који су при оснивању банке из саме прсте спекулације, на велики *Aufgeld*, преко своје снаге на сувише удеоница убележили се, а кад до уплате дође, онда им банка на једаред не беше у вољи. Но ваља знати, да то није кривица дописника *et consorts*, — што он вели, — него опет банкина! — Зашто је та банка и расписала — без предходног височајшег дозвољења дописничког — уплату на своје удеонице.

Што се тиче женског друштва, много је што-шта дописник и претерао, нарочито где вели, да је те друштине цел, само „амизовње“ (забава). Наше су женске показале, ма да није дописник умео то видети, да су у првом реду Српкиње, и то, тако исто одушевљене, као и сам дописник, а да им у другогме реду није никакав труд досадан, и да су у стању све неприлике прегорети, само да цел постигну и тај добротворни женски завод да установе, коме за цело није задатак само забављаше, него мало више што.

М. — Т. — У Сентомашу 1. (13.) фебр. (Наше Путање. — Беседа. — Штедионица. — Кредитни и међусобно-потпомажући завод. — Банкарска и мењачка радња. — Уставне корективе.) Вјести које вам одовуд долазе, тако су ретке, еби мислили,

— Не, сине мој рече она, свет се овајтеби отвара. Ја сам те родила, ваља да ме волиш, ја сам те и дојила, ја сам те и неговала а преко свега љубила. — Но више, више ниси, нити можеш бити онај Сире, који до седе беше. Ти Пец у свет, међу људе, ваља сине да се о себи највише бринеш, па тад тек и за твоју самохрану матер. Мајка је средна, ако си ти задовољан; а како је матери, кад јој је дете несретно. По пази и буди мудар, ја знам шта ће мене све снаћи, но опет ти кажем, немој себе да заборавиш, ја ћу срећна бити, само кад тебе усрећено нађем ил чујем.

Са отим благословом, са отим осудителним откинућем пођем ја у школу, кад сам већ навршио 14 год. Наравно да ми је све чудно изгледало, и чудније се пречињавало. Нисам знао одовку руке узети; а нисам знао ни по учитељевом вући. Мушко сам се до ала бога. Дој школо, ала си ми тешка. Долазио сам кући увек турован. Тек стално сам удно у себе мисао, ил задану реч испунити ил пропасти. —

Уважаше, које сам од својих садругова уживао, морао сам одржати. Самољубив истиснуло се на врх мога зреника. — Сузану сам, чини ми се опет исто онако љубио као и пре . . . . .

Време је пролазило, да и сам нисам знао како. Ја сам сваки дан тако силно напредовао, да после четир године сустигнем ја моје ругалице, који су већ више школе учили. —

да нас скоро и нема; но тада би посве криво мњење о нама имали; јер кад би многим досадама утруђивали ваше цебене читаче, рекло би се: „да ипак има нечег трулог у држави Данској,“ овако је пак мир.

Ређу вам данас коју прво о нашем „певачком друштву.“ Знано је од какве су нам користи у данашње доба а и свагда такве дружине, јер су здружене у цели да сваковетном вештачком песмом и живом речи на састанцима и друштв. забавама буде народну свест и приправљају за одсудни час. На када такву цел имају, то нам у интересу свију лежи сазнати, како одговарају истакнутој цели, и зашто ћу вам коју о њеном раду („Беседа“ 28. јан. за друштвене цели државној) рећи.

За „беседу“ се у опће може рећи, да је надмашила свако очекивање. Декламовала је нека мала девојчица песму „Српкиња сам“ са великом смелошћу и лепом уметношћу. Говора имадосмо два (осим преде. поздравља) говориме сходно значају дана, Ј. Кабански и Н. Миковић, о данашњим „горућим“ потребама. Збор певача и певачица одпеваше нам песме: „Орао криве;“ „Де је српска Војводина?“ „Тито ноћ!“ (ова је песма пуна миља, само да се гледе самог певања — премда несам музикалан, тепо својом простом слуху — извикивало, да се мало више пажње на хармонију у будуће обраћа, у осталом друштво је још млађано.) на против „Српска химна“ која је и по тексту и композицији дивна, отпевана је необичном складношћу и вештином, и уз бурно плескање поновљена учинила је силан ефекат на слушаоце. Крости и лепоти песама дивисмо се, груди нам се ширеше, срца нам носоме пламтише, рекао би да си у вилеником стану.

Кад беше испрљен распоред беседе, наједанпут се заори из публике као из једног грла: чујмо Панту Поповића, бившег уреди. „Гл. Нар.“ који нас као гост посетије. Г. Панта се одозве позиву и у подужем само њему својственом говору упозна нас са обе стране ошит. управе. Говор беше бурним усљизама радости и весеља поздрављен. Проносио се глас да ће нам и др. Лаза Костић доћи, но ово тек оста празан глас. Дворана код „Призрена“ беше препуна, много гостију са стране имадосмо; међу њима видосмо и г. др. А. Војновића из Бечеја и Ш. Чолића из Турије. Друштво беше веома анимирано, и забављаше се игром до рана јутра. Чист приход до 200 ф. Не могу а да овде јавно свету на видјку не изнесем леп пример оvd. грађ. г. Глише Манојловића, који лаве 100 ф. поклони „пев. дружини.“ Евала му!

А сада хвала преде. г. Јов. Настићу, хвала певачима и њеним певачицама, који овим осветлаше образ „личним среброном.“ Желети их видети их више пута на јавном раду, а то ће ваљда и бити, тек се неће држати оне лат. посл. *In magnis et voluisse sat est* (у вел. стварма довољно је кад се само и хтело.)

Нешто сада о другом корисном оvd. заводу, на име о „штедионици.“ „Како је данас свуда „новчана криза“ наступила и кредит на све стране разгранат у толико, да се тако рећи сав привредни свет око кредита обрће, то закључи иста „штедиона“ (која се међутим буди речено у српским рукама налази и вел. обрт показује) у својој липем на три Јерарха државној гл. скупштини, основати „кредитни и међусобно-потпомажући завод;“ даље ће завести „банкарску и мењачку радњу!“ са насловом „Деоницара сент. туриј. штед. банк. и мењ. радња“ под председништвом г. Авр. Дунђерског, „војега име јамчи за глас друштва.“ Ово су све тавни знаци, који говоре за брзо подигнуће овога места, а ко зна пјенити овакве установе, особито у нас и у данашње доба, где су скоро све овима подобне радње у туђим рукама, тај само с радошћу може ова подухећа поздравити. Напред.

Наши пријатељи, кад су већ увидели, куда ће доспети са својим „уставним корективама,“ пак кад на не знају де им је глава. Комес. барон Мај-

Мени се није допадао начин, којим нам је катихет науку вере предавао. — Саопштит ја своје мисли друговима, и они се сложе са мном. Ја седнем и напишем један чланак, и пошљем у Цариград у новине. Наравно да се нисам потписао. Међу правовернима учини моје разлагање чудан утисак. Катихет да се изведе жив. Одмах посумњају на мене, ал ја сам био миран. Тад ме издаде један злокобан друг. —

Конференција ме осуди на три дана робије. Мал свискао нисам. На издајничког друга беше ми жао. — Моја мати беше још горча. Она је врискала, и од рода до рода ишла, те молила да ме освете.

У ватвору напишем прот нечовечне дисциплине, и тираније професорах. —

Не могу ти брате исказати, ту горку и жалосну појаву, што се у нас по школама чини. Ђак је прави роб. —

У школи му већ удијају дух, да после постане дошпанкивало, несрећнић, улизица, и способан ва сваки погандук. —

Ми смо имали једног професора, који је сваког слободоумнијег у главу тучао, он га једотле гонио, док није сваки подлегао, па се одметнуо, овај у руску, она у турску, а онај у персијску службу, те наравно, да беше изгубљен за свој народ.

(Наставиће се.)

тељи видимо где у Пешти саборише, а *adlatus* изваљује своје срце; или ће то бити обична тишина пред какву буру; нама само треба на опрезу бити. а међутим: „Kommt Zeit, kommt Rath und That.“

А шта да вам рекнем у опће за остале оvd. слике и прилике? Ви се равнајте по оној песми нашег дичног знај-Јована Јовановића, оде на једном месту вели:

У неку ј' и сад ка у бурне дане
Гњезде сокола што им нема мане. . . . .

* Српски Бечеј 14. фебруара. — Чудно је то, да се наш народ не може оне предрасуде да отресе; да све што је туђинско боље уважава, а држи „што је наше да је лоше“. — Повода овоме даде ми пре два дана објављени подгодишни испит у овдашњој мађарској девојачкој школи, где су калуђерке као учитељице. Знајући, да има тамо и наше 11—12. деце, љубопитство ме одведе на испит, да видим, шта се и како се тамо ради, и какву корист нашу деца, која тамо ид, имају. — Нећу нимало погрешити, ако кажем, да наша деца не само да се ништа не користе, него још и штетују. Ево разлога, који повода даје тој мојој тврдњи.

Читање им иде сасвим механички. О прочитаком не пита се ни једно дете. Хтело се нешто и граматично радити, но то је ишло баш никакo. —

О умном рачуну ни спомена. Писмени је ишао врло сјајно. Задатак огроман! Морале су га њих 5—6 израђивати. Од маха ми паде у очи, да је то „једна репа целог лета.“ Ово ми потврди и један мађарски учитељ, који рече: „Тај истоветни пример већ ево трећи испит како се израђује.“

Радило се нешто и из мађарске повеснице, земљониса и природониса, но и то је све набувано. — Чуо сам и то, да је кит 60 стопа дугачак, а 10 центата тежак! — И томе подобно. —

Врло ми је тешко пало, видећи, где се са нашим децом подсмевају. Тако, кад је римски капелан испитивао библичне повести, које је ишло редом, и кад би год на које српско дете дошао био, које наравно — незнајући мађарског језика — ћутао, онда би исти господин, смејући се, окренутим лицем публици рекао: „Nagyon jó,“ на које би се после и сва публика смејала. Деца пак та не само да то несу знала, него су знањем својим, док у српској школи беху, надмашавала и саме исмеваће.

Ја дакле не знам, шта је српске родитеље руководило, да своју децу тамо шаљу? По свој прилици ваљда мађарски језик. Но ту су се јако преварили, јер деца српска за једну или две године дана нису у стању исти језик свигнути, особито још како седе све једна до друге, где увек српски конверзирају. — Читати пак и писати, то могу и у српској школи научити; а баш да у срп. школи не науче, ипак је штета, да за љубав мађарског читања и писања напусте своју школу и позаборављају све оно, што су у њој научила.

Надати се, да ће српски родитељи и сами истину мојих речи увидити, и боља ово своје школе приуштити, те не тражити туђе горе од свога *бoлeгa*. —

Народна просвета.

ПРИМЕДВЕ НА БЕСЕДУ МИН. ПРОСВЕТЕ ТРЕФОРА. ДРЖ. 12. ФЕБР.

У саборској седници од 12 фебр. држао је угар. министар просвете г. А. Трефор. подгучак говор, пре но што ће сабор да пређе на претрес прорачуна министарства богочасти и просвете.

Говор се тај може сматрати за програм рада, кога министар просвете мисли да развије у свима грамама јавне наставе, што стоје под његовом било управом било надзором.

Ми смо као држављани ове земље у многим погледу упућени да мотримо на развитак просвете, како га замишљају меродавни кругови, јер прво ми морамо по томе да удешавамо радњу око развитка наших народних школа, наших гимназија, наших виших девојачких и наших учитељских школа, а друго: велики део наше омладине учи се по не-српским страном државним, страном автономним вишим и нижим просветним заводима у земљи, па нам не може већ и с тога бити свеједно, какви су то заводи, јер ако не одговарају својој цели, он ми можемо дизати бар свој глас и саветовавати родитеље деце наше, куда и камо да шаљу децу своју, кад их већ морају давати у туђе заводе.

Министар Трефор обазрео се у свом говору прво на универзитете и правне академије у земљи, друго на пештанску политехнику, затим на гимназије и реалке, а напокон на народне школе и њихов надзор. —

Говорећи о потреби да се реформише пештански универзитет, нагласио је министар да је вољан да позове из иностранства (из Немачке) наврне снаге, које ће предавати ма и *немачким језиком* данашњу савремену науку. Ово је питање досад више пута претресано у мађарским листовима. Зна се и увиђа се, да данашње учитељске снаге на пештанском универзитету најме на медицинском и филозофском факултету, не стоје на висини данашње науке, јер да стоје, не би било онолико стотина маџициара из Угарске у Бечу и по Немачкој. Великамађари наравно да ће викати на ово, јер се боје понемачивања, али другога лека нема, јер научни капацитети неће моћи предавати мађарски, јер капацитети нису мађари. Но министар не треба у том у импортирају страних научењака да се ограничи само на та два факултета, него треба да

то распростре и на јуридикско одељење. Што је извршних снага на том одељењу, то је већином из грана што заседају специјално у угарско право, остало је такође поверено компилаторима, а међу истима је и доста лоше и застареле снаге. Министар пројектише даље нову зграду за универзитет и вели: да горе нема ни у Турској. Но само да је потреба да се подигне ново здање, но је још толика потреба да се умноже и научна сретства те велике школе, јер су иста у доста примитивном стању.

Но министар Трефор греша, што не замишља исте реформе и у пештанској политехници. Не вали тој вишој и у земљи јединој школи само зграда, него јој фале исто као и универзитету наврне учитељске снаге. Јавна је тајна, да сама влада не радо употребљује у државној служби техничаре, што су свршили науке само у будимско-пештанској политехници, јер је уверена, да нису ни близо толико осposобљени као техничари, што су свршили у Бечу, Прагу, Цириху, Стутгарту и Минхену.

Министар заслужује свакије признање, што смишља да боље удеси сирему професора гимназија и реалака, што удешава истима боље плате, што намерава да реорганише наставу у тим средњим школама. Али исти министар не треба да испусти из вида ни реорганизације око испита тих професора. Може министар настати да се професори средњих школа за своја знања боље сиреме, да се у звању боље дотирају; али те школе неће доћи до извршних учитељских снага, ако се онако овлаш, олако, често и бесавесно буде поступало приликом, кад се исти професори испитом исказују да су способни за та знања. По дојаконштем начину испитивања увукло се у те школе много олоша, па отуд и рамљу те школе у нашој земљи. Новим законом за средње школе ваља да буде доскочено и оној срамној трговини, што се тера по многим мађарским гимназијама са сведоџама. Министар ставља у изглед и да ће умножавати број гимназија са обзиром на закон о народностима. Но то обећање биће више него иронија, ако министар буде подизањем такзованих католичких гимназија изигравао с једне стране односну наредбу закона о народностима, а с друге стране буде у име неке тобожње културне мисије подметао ногу самосталним навалице српским гимназијама.

Говорећи оназатку народних школа наवेशћује министар, да не очекује у тој грани велика напретка све дотле, док се не поправе друштвене и привредне околности у земљи. Он вели да су учитељи врло хрђаво наплаћени и да им није осигурана њихова будућност, па и онда кад би све то било као што треба, остаје учитељски посао неблагодаран. Вели да је оскудица у учитељима и томе би се могло помоћи ако се угледамо на Америку, где се понајвише женскије баве са основном наставом. Наглашује да деца слабо полазе школе, јер су школска здања недовољна, аао треба да се даје потпора општинама, што не иште више новаца за народну наставу, чини то не само ради хрђавих земаљских финансија, него и што нема у земљи довољно учитеља. Споминући тужбе на државне надзорнике, признаје да их има и неспособних, али вели да је он према истима строг и напокон наवेशћује, да ће сазвати анкет комисију, да се с њоме поразговори, да ли је и у колико је потребно да се ревидира 38 зак. чл. о народној настави. На овај део министрове беседе имали би највише примедба. Што народна настава у земљи рамље има по нашем схватању један главни разлог, а то је што се наставни закон не схвата и не изводи у *културном* интересу земље, него се у велину дотичних органа увртила болесна мисао, да је мисија тога закона и органа који га изводе, да послужи не толико општој просвети кидико специјално интересима *мађарске народности* т. ј. д се у вађањем комуналних школа створи велика реторта, у којој ће се умним процесом све немађарске народности претопити у мађарску народност. Доста је да се у том обзиром позовемо како се ради у српским романским, немачким а најме у словачким крајевима домовине.

Та болесна мисао ојела је целу радњу око ширења народне просвете, из ње извиру и све запрете, што се стављају и јавно и тајно на пут свима народностима у њиховом просветном развитку. Договор држава и њезини органи не прихвате својски начело племенитог такмичења у развијању народне просвете, договор држава не само легално него и фактично не стане на становиште, да државан интерес захтева пре свега *добро* наставу ма којом школом, дотле сујеј труд. Земаљски закон треба ревизије и то темелите ревизије, али не у смислу мађарски повиниста, који хоће по речима самога мађарскога листа „Хона“ да изазову рат и споља и изнутра, него ревизије у јасном обележју слободног такмичења. Држави не треба да је стало до тога, какве ће боје и врсте школа бити у земљи, она треба *добри* школа, а што језитинијих, то боље по њу и њезине финансије.

Што министар иште од сабора новаца на културне цели и то је оправдано, али *није право*. Земаљским буџетом подупиру се учена друштва, театри и музички заводи, којима се хваљу пута рекло, да служе културним целима, ипак у пракси служе очевидно и искључиво целима *мађарске* народности. Српским, романским и словачким гимназијама укидају се малене потпоре и забрањују се да искањем потпоре чине досад иностраним земљама и владаоцима — а мађарским заводима и друштвима даје се хваљама и немалице. Што је не-

правда то остаје неправда, па ма исту санкциони-
сао и сам земаљ. сабор.

На даљи ток дебате о тим стварима вратићемо
се у идућем броју.

* *Стане школског фонда у Србији* имало је по
званичним „Срп. Пов.“ у год. 1872 свега прихода од
приреза и интереса 1.503.639 пореских гр. или ти
од прилике 300.627 ф. а из тога је потрошено на
просветно цели 1.500.000 пореских гроша или 300.000
фор. Цео капитал овога фонда износи сада 7.385.130
пор. гроша и 32½ паре или 263.375 дугата 9. цван-
цка и 32½ пар. пер. —

ТРОЈЕДНА КРАЉЕВИНА.

(Окружница ц. кр. главнога заповедниш-
тва у Загребу од 3. фебр. 1873 к. у. предс. бр. 86.
(Свршетак).

§. 5. Код давања мњења о прорачуну има се
поверенство осведочити, да ли су у прорачун упи-
сани сви доходи, што се изгледају и да ли је
предложено, да се употребе на премилостиво одо-
брена инвестирања.

§. 6. Главно ће заповедништво затим повраћени
му од поверенства прорачун заједно с мњењем по-
веренства, почем је пре саслушало краљев-угарску
владу, ц. кр. државном ратном министарству пред-
ложити, које ће Његовом цар. и краљ. апостолском
Величанству даљни предлог поднети.

§. 7. Чим прорачун задобије превизије одоб-
рење, имаде га главно заповедништво размножити,
и министарством заступаним у поверенству затим
хрват.-славон.-далмат. земаљској влади приобити
и у хрватско-славонским службеним новинама из-
јавити.

Ако је у прорачун унесено инвестирања које
по ХХХ. угарском и I. хрв. законском члану од
године 1868. спадају у разред заједничких послова
те за које је, да изведене буду, потребит закон,
створен суделовањем угарскога законарства, учи-
ниће угарско министарство, што је потребно.

У таквом случају имаде се с објавом причекати,
докле законодавством ствар решена буде.

§. 8. Прегледајући пролећна скупштина ра-
чунске закључке и изазве руковођења, имаде се
поверенство осведочити, да ли је и у колико пре-
милостиво одобрени прорачун одржан.

Равним начином имаде се извидити рачуни, што
ће их главно заповедништво уједно са свим по-
ребним изказицама предлагати.

§. 9. Надаз извиђења имаде се војном заповед-
ништву доставити, које ће га заједно с рачунским
закључцима и исказима руковођења у сврху пред-
лога на Његово цар. и краљ. апостолско Велича-
ство ц. краљ. државном ратном министарству по-
слати.

§. 10. Чим ове доказнице с превизијега места
одобрене буду, имаде главно заповедништво ра-
чунске закључке и исказе руковођења, као што је
у погледу одобренога прорачуна у §. 7. одређено,
прогласити и министарству и земаљској влади у
преписима доставити.

§. 11. Разјаснења и допуњења, за која би по-
веренство мислило, да су му нужна код давања
мњења о прорачуну или код прегледања рачун-
ских закључака и исказа руковођења, имаде главно
заповедништво на захтев поверенства дати и из-
ручити.

§. 12. Главно заповедништво имаде такође сво
оне ствари, које приход стављени у прорачун или
предходну provedбу инвестирања приначавају, у
редовним пролећним и јесенским скупштинама по-
веренству приобити.

§. 13. Ако течајем године из силних и важних
узрока нужно буде, да се поверенство за инвести-
рања изванредно састане, има главно заповедниш-
тво о том председника ради сазива поверенства
обавештати.

§. 14. Код поверенства имаде се водити упис-
ник о стигавшим комадима, а о расправама за-
писник.

Поверенство ствара своје закључке, ако се не
може постићи једногласност, већином гласова и
имаду закључци потписани бити од свију чланова,
придодав им посебне гласове, ако их буде.

§. 15. Вођу записника и особље за писарске по-
слове код поверенства има главно заповедништво
од свога особља дати.

§. 16. Да се рачуни бројем извиде, може пове-
ренство призвати рачунарске чиновнике, исто тако
може се оно посаветовати код важних послова са
способним вештацима.

§. 17. Код поверенства донесене му предлоге
извиди и о њима своје мњење најави и кад буду
особите задаће изготвољене, што ће му се може
бити још стављати, имаду се седнице закључити
и поверство до првога сазива одгодити. Сисни по-
веренства имаду се на време одгодити под затвор
председника поверенственога код главнога заповед-
ништва у особитој просторији подложити.

§. 18. Пошто су прорачуни за год. 1872 и 1873.
већ превизије одобрене задобили, имаду се исти
накнадно поверенству на знање и унуту приобити
ити и то код прве редовне скупштине, која
буде 1. априла 1863.

Различност.

— (Помађарење). У Пешти оснива се, како ја-
вља „Ост и Вест“ друштво, коме је циљ помађа-
рење осталих народа Угарске свим могућим на-
чином, помоћу школе, цркве, службе и војске.
Тога ради ваља сваки члан да уложи сав свој ли-
чни и друштвени утицај. Друштво се зове „magyar
szövetség“ („мађарски савез“). Господин Хетеји,
професор у препарандији, један од начелника тога
друштва, издао је скоро једну брошуру под име-
ном „jelszavunk“ (наша лозинга), у којој баш с хулар-
ском одважношћу, уз звекот сабаља, продукује своје
назоре. Ту се међу осталим вели: Мађари нису ни
из далека тако добро организованани као панслависти;
јер су према осталим одвећ *селедуши*; они их
пуштају, да се код нас (Мађара) са свим удоме, и
да се чак крсте Румуни, Срби, Словаци. Он (Хети-
јеји) највише ако би тим људима допустио, да се
називају „иноезични држављани.“ У мађарској др-
жави нема друге народности осим мађарске. Нај-
пре се ваља постарати, да се мађарски језик удоми
у дипломатији, код послаништва и на мору (!).
А најбоље су средство за помађарење хонвиди, ту
се могу туђи елементи приморати, да уче мађар-
ски; за то треба „наше људе ставити у војску ста-
јаљу, а оне „друге“ у хонвиде. Ту треба крај сва-
кога мађарског новака поставити по једног Србина
или Словака, а мађарске регimente послати у немађар-
ске крајеве. Ако нема доста народних учитеља, мо-
гу се за невољу употребити наредници и поднаредни-
ци хонвидски, особито у горњој Угарској. Особито све-
штенство мора помагати томе циљу. Таксу, што се
плаћа за промену имена, ваља одмах укинути. Ни
један трговац, обртник, гостионичар и т. д. не сме
имати други надпис до мађарски. Мађарске госпође
треба да оснују у сваком немађарском месту де-
војачку школу, где ће их мађарски поучавати.
Ако то не могу, нека држе бар мађарску чељад.
Велики жупани нека у сваком месту именују ко-
месара ради помађарења. Панславистичке агита-
торе ваља новцем, службама и другим начином за-
бити, или бар немогућим учинити. На посетку вели
Хетије, да ће та основа велику вику подићи у славе-
ском новинарству, но ништа зато; јер ће за неколи-
ко година ствар већ бити готова. — Тако ево сну-
је један професор мађарски, те нам одаје, да оне
основе, које су многи старије од њега и које су се
већ често као некорисне показале, још нису из-
чезле код Мађара. Уједно нам се и то занимљиво
одривене чини, да су сви они „панслависте“, који
не ће да се помађаре.

ТЕЛЕГРАМ УРЕДН. „ЗАСТАВЕ“ *

Пешта, 15. фебруара. Николић је јуче,
уз одобравање, врло добро говорио против
повреде наше автономije комесаром.

Милетић је данас у беседи, која сат и
по трајање, критиковао дојакошње мере
Мајтењије, предлажући, да сабор изашље
комисију, која ће испитати законитост до-
садашњих конгреских закључака, владиних
чинова противу последњих конгреса и фун-
кција комесарових. Предлог овај би одба-
чен.

Трефтор рече, да ће се у специјалној де-
бати дотаћи Кондоросеве и Николићеве бе-
седе. Исти је приватно рекао, да ће конгрес
скоро бити сазван.

Ирајив предлог о веројасновној сло-
боди и цивилном венчању примљен је.

* Овај је бројав већ неким делом уз наш прошли број ра-
заслат.

НОВИЈЕ.

Беч, 14. фебруара. У уставном одбору расправ-
љала се подела галичких изборних срезова. Влади-
није у тој ствари с ниједним галичким послани-
ком конјерисала. Измене, које су у конференцији
са Голуховским донесене, усваја влада као право-
ваљане. Преговори са галичким посланицима не
имадоше никакву утицаја на изашнање изборне ре-
форме. Министар је у начелу са свим задовољан
са поделом галичких изборних срезова.

Цариград 14. феб. Халил паша се љубаи Сул-
тан ће да ућутка јавно мишљење позвати омет
Мидат пашу.

Мадрид 14. фебруара. Народна је скупштина
целокупну владу реконституисала. *Фигуерс, Па-
Маргао, Ликола Салмерон, Кастелар* остају; нови
су кабинетски чланови: *Акоста*, за рат; *Тутан*, за
финансије; *Адмира Прејес*, за морину; *Шаф* за јав-
не послове. Радикалце, који у републиканској
странци пронадоше, замењују министром рата и
марине. Програм владин остаје исти. У Мадриту
највећа тишина влада.

„БУДУЋНОСТ“ И.

У 16-ом броју београдске „Будућности“ од 10. фебруара
о. г. у чланку „Како стојимо на пољу међународне борбе.“
каже се међу осталим ово: „За нас Србе доста је чути, да
и онакви небојше, као што је п. пр. један Милетић, један
Л. Костић, један Ј. Павловић, један М. Полић, могу бити до-
гнани до невоље, да у главноме народноме питању себе по-
ричу, т. ј. да јавно и званично морају доказивати: да под
народним уједињењем Срба они разумеју само Србе изван
Аустрије, а не никакво и себе и своју осталу браћу у Аустр-
лији и Угарској, — доста је то чути и т. д.“
Молим „Будућност“, односно писца чланка јој, да ми
каже *кад и где сам ја доказивао „јавно“ и „званично“* па

макар и *тајно и приватно* оно, што се у чланку о мени при-
поведа?

За сада се само жорам оградити против особите дојике
„Будућности.“ Ко је „небојша“, тај не сме себе ни у којој
„невољи“ у „главноме народном питању“ порицати. А ко то
учини, тај више није небојша. Брат писца јачачи нежели,
да се с нама оно абуде, шта српска пословица прорече не-
бојшама. Зато мислим, да нам је придено тај означај само
ради суевизма, као неку „поглядителну.“ а ту би му ја
драгом вољом опростио, а по свој прилици и остала тројина
Ако пак брат писца ипак наљачи дојике у „небојшама“, што
се у невољи поричу у главноме народноме питању не би
згорег учинио, да нам и то разјасни. А. Костић.

ЈАВНА ЗАХВАЛНОСТ.

Дубоко дирнути великим олим саучешћем, које су пре-
рано упокоившем се нашем сину, Душану у наши пријатељи
и знанци, његови учитељи и другови, и цело високо пошто-
вано обштво новосадско при његовом погребу узавали,
најављујемо с тужним срцем али дужним признањем нашу
родитељску захвалност.

У Новом Саду 12 (24) фебр. 1873.

Светозар и Милина Николајевић.

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

ВАЉАНЕ КЊИТЕ.

У ПОДПИСАНОЈ ШТАМПАРИЈИ МОГУ СЕ ДОБИТИ:

1. „Све дојакошње песме Змај-Јована Јовано-
вића“ I. ориџиналне. 80 новч.
2. „Неколико народних песама за учење на
изуст“ (леп поклон за шк. децу), 10 новч.
3. „Србија на истоку“ од Св. Марковића. 50 новч.
4. „Руђин“, роман И. Тургењева, (са ликом
пшчевим) превод Вл. Арсенијевића. 60 новч.
5. „Очеви и деца“, роман И. Тургењева, превод
Вл. Арсенијевића. 60 новч.
6. „Из природе“, чланци за старо и младо, на-
писао Вл. Арсенијевић. 20 новч.
7. „Закон о занатима“, 20 новч.
8. „Полаженик“, календар за 1873. 20 новч.
9. „Идеја народности“, са културно-историј-
ског погледа, по немачком од др-ца Милана Ђорђе-
вића, (прештампано из „Правде“), 40 новч.

Српска народна задружна штампарија,
у Новом Саду.

ОДГОВОРИ УРЕДНИШТВА.

— Р — у банатској крајини. Вап допис несмо примили.
С. Д. начелнику у Меджу. Ону ствар не можемо при-
мити. — Дописник „Испод Велебита“ није онај, кога ви ми-
слите.

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

— У Новом Саду, 13 фебр. Прошле недеље било је време
суво, неколико дана беху баш пролетни дани. Ноћу имадоше
слаби мраз а горњак што је задњих дана пирио, осушио је
и путове и усеве који су патили с влаге. Са свих страна
стожи добри гласови о усевима, са ове хладноће не боје се
економи више да ће зима репом опшнути. На Дунаву нема
леда и пароброди су пошли.

У житној радњи нема на изваљским пијацама ника-
кве знатне промене, цене су већином исте.

На пештанској пијаци и прошле је недеље мало
нудилоца било. Са хрватских путова пије могуће било довозити
на железничке станице, што се куповало то је из магазина
на месту и само толико, колико је нужно за потрошак. То
важи особито за шеницу, која је толико мало пуђена, да је
плаћана са 5 — 10 новчића више. У селективној робји про-
метнуто је 75.000 центата. Као цене крајем ове недеље беле-
жимо: шеница од 86 фл. 7 фор. 50 — 60 нов. од 85 фл. 7 фор.
40 — 50 новч. од 84 фл. 7 фор. 30 — 40 нов., од 83 фл. 7
фор. 20 — 30 нов., 82 фл. 7 фор. 10 — 20 новч., од 81 фл. 6
фор. 95 — до 7 фор. 10 нов. Све по пољцима и за готово.
Узаци шеница за пролеће габала се у цени, почетком не-
деље била је 7 фор. 8 нов. — 7 фор. 12 ½ нов., пала је
после на 7 фор. 9 — 10 нов. а остала је 7 фор. 15 —
20 нов. нова узаци шеница за Септем бар — Октобар остала
је на 5 фор. 61 нов.

У ражи је слаб промет ценом од 3 фор. 95, нов. — 4
фор. 5 нов. по 80 фл. али је воља за ову робу чврста. Узаци
за пролеће учврстила се у цени од 4 фор. 12 ½ нов.
Јечма је продато до 15000 мена већином пиварског ценом од
2 фор. 76 нов. — 3 фор. по 72 фл. У пролетњој зоби
била је радња жива, ценом од 1 фор. 51 ½ — 1 фор. 53 ½ нов.
Кулуроз је ово недеље јаче нуђен и попустио је са 10
— 15 новчића у цени.

Прометнуто је до 15.000 центата банатска по 3 фор. 50 —
55 нов. пештанска по 3. фор. 45 — 50 нов. по пољцима.

ПРВА БАЧКА ТРГОВАЧКА И ОБРТНА БАНКА

узима си овим част позвати своје п. т. акционаре у седницу

ЧЕТВРТЕ РЕДОВНЕ ГЛАВНЕ СКУПШТИНЕ,

која ће се 15. априла у 9 сахата пре подне у позоришној дворани држати.

ПРЕДМЕТИ РАСПРАВЕ ОВИ СУ:

1. Годишњи извештај управе.
  2. Извештај о закључним рачунима године 1872. и дотичном закључку.
  3. Опредељење дивиденда за годину 1872.
  4. Избор надзорног савета.
  5. Избор два управитеља.
  6. Избор два цензора.
  7. Избор одбора, који има рачуне да прегледа.
  8. Предлог о измени статута.
  9. Избор одбора за одоствовање протокола главне скупштине.
- П. Т. акционари умољавају се овим, да по смислу статута §. 18. своје акције код ликвидатуре банке уз одговарајућу признаницу положе.

Нови Сад 28. фебр. 1873.

1—3

ПРЕДСЕДНИК.

По §. 18. састоји се главна скупштина из акционара, који су барем од једне акције власт-
ници, и који су као такви три месеца пред састанком скупштине у друштвену акционарску књигу уве-
дени и бар на три недеље дана пред главном скупштином купоне код дирекције депоновали. —
Онај, који је властник, од једне акције има један глас и све тако до 10 акција; више од де-
сет гласова не може нико нити у име своје, нити као опуномоћеник имати.

Прештапавање се не плаћа.

СРПСКА НАРОДНА ЗАДРУЖНА ШТАМПАРИЈА.